

Antirookbeleid Amsterdam nog weinig ambitieus

De gemeente Amsterdam durft rokers niet aan te pakken, ondanks het opstellen van een tabaksontmoedigingsnota en het hoge aantal rokers. Liever haakt ze aan bij initiatieven die burgers bij gebrek aan sturing zelf maar starten, blijkt uit een rondgang van de Onderzoeksredactie Tabak langs 4 grote en 16 middelgrote steden.

Ties Keyzer & Irene Schoenmacker

Wie van station Holendrecht richting het Amsterdams Medisch Centrum loopt, komt via een speciaal overdekt wandelpad bij de ingang uit. Om de paar meter is er een groot niet-roken teken geschilderd op de grond. Eromheen ligt een enkele peuk.

Binnen roken mag al geruime tijd niet meer. Buiten het ziekenhuis nog wel, op speciaal aangegeven plekken. Naast de ingang mag het niet, te zien aan het verbodsteken. Toch ligt het rondom het bankje vol met sigarettenpeuken.

Vorig jaar heeft Amsterdam zich als eerste gemeente aangesloten bij de Alliantie Nederland Rookvrij, een initiatief van KWF Kankerbestrijding, de Hartstichting en het Longfonds. Een rookvrije generatie is het doel. “Wij zorgen ervoor dat kinderen beschermd worden tegen blootstelling aan tabaksrook en de verleiding om te gaan roken”, staat op de website te lezen.

Maar de vraag is of de gemeente Amsterdam dat wel daadwerkelijk doet. Sinds 2011 zijn gemeenten verantwoordelijk voor het antirookbeleid. Amsterdam heeft als enige van de vier grote gemeenten een tabaksnota opgesteld. Maar er spreekt vooralsnog weinig daadkracht uit. De gemeente wil dat er straks niet meer gerookt mag worden bij speeltuinen en kinderboerderijen, maar het is de vraag hoe dit gehandhaafd wordt.

Inwoners zelf willen maar al te graag dat het roken aan banden wordt gelegd: uit onderzoek van het statistiekbureau van de gemeente onder 450 Amsterdammers bleek in augustus dat bijna driekwart van hen vond dat roken in het openbaar beperkt moest worden. Maar de gemeente vindt het lastig haar inwoners met een vermanend vingertje toe te spreken.

Opvallend, want Amsterdam heeft het hoogste percentage rokers van alle grote steden: 27 procent van de inwoners rookt, vier procent meer dan het landelijk gemiddelde. Bij jongeren stagneert de afname en onder 19- tot 34-jarigen neemt het aandeel rokers de afgelopen jaren weer toe.

Volgens de Amsterdamse wethouder Eric van der Burg (VVD) bungelt rookpreventie ondanks het opstellen van de Tabaksontmoedigingsnota ergens onderaan het prioriteitenlijstje van de gemeente. “Roken wordt toch nog steeds als een keuze gezien”, zegt hij. “Men weet dat het ongezond is, maar ziet het toch ook als een levensstijl waar je gewoon mee kan stoppen.”

Sinds vorig jaar mogen ambtenaren binnen een straal van twintig meter van het stadhuis niet roken. Daarbuiten mag het wel. Maar wie langsfiets, ziet dat niet iedereen zich eraan houdt. Buiten steken twee ambtenaren net een sigaretje op.

Er is geen sprake van een duidelijk verbodsteken of een lijn die aangeeft waar wel of niet gerookt mag worden. En bezoekers van het stadhuis mogen nog wel roken waar ze willen. Dat maakt het verwarrend. Bovendien: “Wie controleert het?” vraagt de mannelijke ambtenaar zich schouderophalend af.

Wethouder Van den Burg signaleert dergelijke tegenstrijdigheden zelf ook. “Ik garandeer je dat wanneer het regent in de pauzes bij de raadsvergaderingen, de raadsleden gewoon onder het afdakje staan te roken.” Bewindslieden zouden volgens hem juist het goede voorbeeld moeten geven, maar dat gebeurt nu nauwelijks, zegt hij.

Bij gebrek aan sturing vanuit de (lokale) overheid worden er de laatste jaren steeds meer initiatieven van onderop gestart. Zoals bij voetbalvereniging Taba, ooit gestart door mensen uit de tabakshandel, die vorig jaar de sigaret bij jeugdwedstrijden in de ban deed. “Een symbolisch succes”, noemt wethouder Van den Burg het. “De gemeente speelde geen enkele rol.”

Het verbod gebeurde op initiatief van voorzitter Remco Geesken. Nee, een grote stap was het niet, vindt hij en wijst op de twee overlijdensberichten die op de site staan wegens longkanker. “Je hoeft mensen niet te vertellen hoe slecht het is. Niemand wil dat z’n kinderen gaan roken.”

Hij merkt bij het voorzittersoverleg dat zijn collega’s het niet durven. “Ze zijn huiverig voor de reacties van leden. Rokers voelen zich, omdat ze op zoveel plekken al niet meer mogen roken, in een hoek gezet.” In die zin stelde Geesken zich autoritair op: “We wilden niet te lang de discussie aangaan.”

Maar Taba kan het niet alleen. “Het anti-rookbeleid werkt alleen goed bij een verbod vanuit de lokale of landelijke overheid. Het is goed om daar duidelijkheid over te scheppen dat bij jeugdwedstrijden, waar dan ook in Amsterdam, niet meer gerookt mag worden. Alle voetbalterreinen zijn immers eigendom van de gemeente: de clubs zijn slecht huurders.” Daarom oppert Geesken het idee dat clubs die roken tijdens jeugdwedstrijden in de ban doen minder huur hoeven te betalen.

Na lang aandringen van de huisarts David Koetsier is de pont naar Noord inmiddels rookvrij. Maar ook dat lijkt gemakkelijke winst: op het voordek werd sowieso al niet gerookt. Bovendien gaf de gemeente te kennen dat “een strikte handhaving” van het rookverbod niet gaat lukken. Stickers, posters en borden moeten uitkomst bieden, en het initiatief tot aanspreken ligt bij de reizigers zelf.

Wel zegt de gemeente in een nieuwe notitie over het rookbeleid, die in februari in de gemeenteraad zal worden besproken, dat ze wil kijken of rookvrij als subsidievoorwaarde kan worden opgenomen.¹ Bij speeltuinen geldt dit al “bij oplevering”, hoewel dat de vraag op roept of deze eis daarna ook nog geldt. Roken bij de ligweides van de vier gemeentelijke zwembaden mag dit jaar niet meer.

Een harde vuist lijkt de gemeente alleen nog niet te durven maken: het blijft vooral bij overleg en onderzoek. De rookvrije initiatieven worden vaak door de burgers zelf

¹ ‘Op weg naar een rookvrije generatie’, gemeente Amsterdam. P.4

opgepakt, zoals bijvoorbeeld bij voetbalvereniging Tabaco of op de pont. Amsterdam maakt voorzichtige eerste stapjes, ook gezien de nieuwe notitie “Op weg naar een rookvrij Amsterdam”, maar om niet langer bovenaan het lijstje met de meeste rokers te prijken moet de gemeente komende jaren flink aan de slag en haar mooie woorden omzetten in daden.

Kader: Onderzoeksmethode

Om een helder beeld te krijgen van de precieze invulling die de gemeenten aan het lokale anti-tabaksbeleid geven, hebben we de gezondheidsnota's van de vier grootste en zestien middelgrote gemeenten geanalyseerd. Ook ontvingen de gemeenten een uitgebreide enquête met vragen over concrete maatregelen, subsidies en samenwerkingsverbanden met lokale partijen.

Bij Amsterdam en Utrecht interviewden we de wethouders over hun ervaringen bij de praktische uitvoer van het beleid, in Den Haag en Rotterdam de beleidsadviseurs. Daarnaast gingen we in iedere stad op reportage bij verschillende organisaties en particulieren die aangeven met antirookbeleid bezig te zijn. Ook spraken we uitvoerig met medewerkers van de Alliantie Nederland Rookvrij en toetsten we onze bevindingen bij hoogleraren en specialisten uit het veld.

KADER: Wat halen stopprogramma's uit?

Gemeenten die de leefstijl van hun inwoners willen beïnvloeden, kunnen terecht bij Loket Gezond Leven, dat valt onder het ministerie van Volksgezondheid. Van de tien tabaksprogramma's zijn er bij slechts vier aanwijzingen dat ze een positief effect hebben op het rookgedrag. Een daarvan is Actie Tegengif, een internationale niet-roken wedstrijd gericht op jonge middelbare scholieren, waar ook in Nederland jaarlijks tienduizenden scholieren aan deelnemen. 'Bewezen effectief', leert een eerste blik op Loket Gezond Leven. Maar uit het onderliggende onderzoek blijkt dat het percentage rokers onder deelnemende scholieren al na een jaar nauwelijks meer verschilt van leeftijdsgenoten die niet hebben deelgenomen aan Actie Tegengif.

Zou dit de reden kunnen zijn dat beleidsmakers de nadruk leggen op andere thema's? Het lijkt bij geïnterviewden de heersende gedachte: met gezonde voeding en bewegen valt meer gezondheidswinst te behalen dan met roken. Daar is Arie Dijkstra, hoogleraar Psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen gespecialiseerd in verslavingen, niet van overtuigd: *'De slagingspercentages zijn binnen alle preventiethema's laag, bij overgewicht nog wel lager dan roken.'* Volgens hem gaat het dan ook vooral om een gevoelsmatige winst. *'Rokers hebben pas succes als ze volledig stoppen. Wanneer je iets vaker beweegt of iets gezonder eet, heb je toch al het gevoel dat je vooruit gaat.'*

KADER: Hoe staat het elders?

Amsterdam is vooralsnog de enige van de vier grote gemeenten die een tabaksnota heeft opgesteld. In Utrecht, Den Haag en Rotterdam is het antirookbeleid nog magerder. Ook daar zijn het vooral de burgers die het voortouw nemen, zoals in Den Haag, waar dankzij Mohamed Taheri 528 speeltuinen rookvrij zijn. Bij de andere gemeenten neemt roken weinig ruimte in. Er is te weinig geld (Almere), of de focus ligt op andere zaken, zoals bewegen (Apeldoorn). Bij geen van allen is het onderwerp urgent en valt het vaak samen met andere beleidsterreinen, waardoor niet duidelijk wordt of er winst wordt geboekt. Andere gemeenten als Eindhoven en Breda hebben geen rookbeleid, of reageren niet op de mail (Den Bosch, Maastricht, Zwolle).

Bovendien heeft het merendeel (15 van de 20 gemeenten) zich nog steeds niet aangesloten bij de Alliantie Nederland Rookvrij.

Overzichtstabel G20 gemeenten

Voor het onderliggende bestand met toelichtingskader, zie Excel bestand mail.

Gemeente	Tabaksnota	Rookbeleid	Alliantie NR op 1-1-2018	% Rokers (18+) in 2016
Amsterdam		Ja, enige urgentie		27%
Rotterdam		Ja, geen urgentie		26%
Den Haag		Ja, geen urgentie		25%
Utrecht		Ja, geen urgentie		23%
Eindhoven		Nee, geen rookbeleid		21%
Tilburg		Ja, geen urgentie		23%
Groningen		Ja, enige urgentie		28%
Almere		Nee, geen rookbeleid		17%
Breda		Nee, geen rookbeleid		20%
Nijmegen		Geen respons		23%
Apeldoorn		Ja, geen urgentie		21%
Haarlem		Geen medewerking		23%
Enschede		Nee, geen rookbeleid		21%
Arnhem		Nee, geen rookbeleid		25%
Amersfoort		Geen medewerking		19%
Zwolle		Geen respons		20%
Leiden		Nee, geen rookbeleid		20%
Zaanstad		Geen respons		24%
s Hertogenbosch		Geen respons		22%
Maastricht		Geen respons		23%